

IN MEMORIAM

Dr. BOGDAN KRIZMAN (1913.–1994.)

U posljednje vrijeme zauvijek nas je napustilo nekoliko istaknutih imena hrvatske historiografije. Među njima 5. srpnja 1994. i dr. Bogdan Krizman, sveučilišni profesor, istraživač novije hrvatske povijesti, autor pozamašnog historiografskog opusa, recenzent i urednik mnogih povijesnih monografija, član redakcija povijesnih časopisa (bio je u redakcijama časopisa za suvremenu povijest, *Austrian History Yearbook*), član stručnih komisija (za pregovore s Austrijom o restituciji kulturnih dobara, za pregovore s talijanskim povjesničarima, za proučavanje dokumenata Međunarodnog suda za ratne zločine u drugom svjetskom ratu), član znanstvenih vijeća nekih institucija (Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Instituta za suvremenu povijest), sudionik u radu brojnih domaćih i međunarodnih znanstvenih skupova, sudionik u radu stručnog udruženja povjesničara (nekoliko godina i predsjednik Povijesnog društva Hrvatske, današnjeg Društva za hrvatsku povijesnicu), predavač na seminarima za nastavnike povijesti. Njegova radna energija izazivala je udivljenje jer je Krizman pripadao onim pojedincima koje resi marljivost, radinost i predanost poslu kojega rade. Neumitni nestanak čovjeka, koji je uz redovne nastavničke poslove obavljao tako velik broj značajnih poslova svoje struke i koji je uz to hrvatsku historiografiju neprekidno obogaćivao novim radovima i knjigama, čini se gotovo nestvaran.

Krizmanovu životu i radu nesumnjivo je udarila biljeg sredina u kojoj se rodio i rastao. Otac političar vrlo mu je rano usadio interes za politička zbivanja. No, on ne ulazi u aktivnu politiku, već proučava njene složene niti i to upravo niti razdoblja o kojemu je mnoge podatke mogao dobiti iz prve ruke, da bi zatim svoje spoznaje širio marljivim prikupljanjem dokumentarne građe i istraživanjima širih razmjera. Jer Krizman je govorio nekoliko svjetskih jezika i s lakoćom je pratio inozemnu historiografiju. Biljeg njegovu formiranju dao je i rodni Varaždin. Grad bogatog povijesnog nasljeđa i izuzetno vrijednih povijesno-kulturnih spomenika zaokupljao ga je cijeloga života. U njega se uvijek iznova vraćao, o njemu uvijek s ushićenjem govorio i s ponosom isticao da mu pripada.

Bogdan Krizman rođen je 28. srpnja 1913. u Varaždinu, gdje je završio osnovnu i srednju školu. Nakon završene gimnazije studirao je na Pravnom fakultetu u Zagrebu i diplomirao 1937. godine. Potom je diplomirao i na *Ecole libre des sciences politiques* u Parizu (1939.) u diplomatskoj sekciji, u kojoj su mu glavni predmeti bili međunarodno pravo i diplomatska povijest. U vrijeme Banovine Hrvatske Krizman ulazi u diplomatsku službu kao djelatnik Ministarstva vanjskih poslova u Beogradu. Razdoblje drugog svjetskog rata proveo je lišen slobode najprije u logoru u Lepoglavi, i kasnije, preuzet od Gestapoa, u konfinaciji u Grazu zajedno s ocem Hinkom i bratom Željkom. Poslije rata najprije služi u banci u Varaždinu (1945.), a zatim u Ministarstvu vanjskih poslova u Beogradu (1946.) i diplomatskom predstavništvu FNRJ u Beču (1947.–1949.). Na Pravnom fakultetu u Zagrebu 1952. obranio je doktorsku disertaciju pod naslovom »Diplomacija Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću. Prilog proučavanju moderne europske diplomacije«. Godine 1954. Krizman je slušao predavanja iz međunarodnog prava i diplomatske povijesti na Akademiji za međunarodno pravo u Haagu.

Kada je grupa diplomatskih službenika iz Hrvatske bila udaljena iz Ministarstva vanjskih poslova, Bogdan Krizman dolazi u Zagreb i radi najprije u Komitetu za visoke škole (1949.), a potom u Državnom arhivu (1950.–1958.) i Jadranskom institutu tadašnje JAZU u Zagrebu (1958.–1970.). Godine 1970. izabran je za izvanrednog profesora Opće povijesti države i prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Redovni je profesor na istoj katedri od 1976. do 1983. kada odlazi u mirovinu. Kraće vrijeme Krizman je predavao diplomatsku povijest i na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu. Na postdiplomskom studiju Pravnom fakultetu u Zagrebu (1964. i 1966.), te Istorijском fakultetu u Beogradu (1965.) predavao je diplomatsku povijest između dva svjetska rata i povijest jugoslavenskih naroda istog razdoblja.

Mada su Krizmanovi prvi radovi iz područja diplomatske povijesti (*O dubrovačkoj diplomaciji, što je diplomacija, Diplomati i konzuli u starom Dubrovniku* i dr.), on postupno prelazi i na istraživanje nacionalne političke povijesti. Napuštajući diplomatsku službu i ulazeći u Državni arhiv pruža mu se prilika da proširi svoja istraživanja. U Arhivu ga privlače do tada neproučen fond Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba i građa o pojavi jugoslavenske države. Objavivši niz radova o toj problematici, Krizman se predstavio kao njezin solidan poznavalac, pa mu organizatori drugog kongresa povjesničara Jugoslavije 1958. povjeravaju da na kongresu održi glavni referat o stvaranju jugoslavenske države 1918. godine. Krizmana privlače i teme o prvom svjetskom ratu i djelovanju hrvatskih političara u tom razdoblju. To potvrđuju brojne rasprave koje je objavio u raznim stručnim časopisa, kao i niz referata održanih na znanstvenim skupovima. Tako npr. na simpoziju o prvom svjetskom ratu u Beogradu (1964.) on referira o pregovorima Austro-Ugarske za zaključenje separatnog mira 1917.–1918., a na skupu u Rijeci (1967.) o primirju s Austro-Ugarskom i problemu Istre, Rijeke i Hrvatskog primorja.

Kao arhivski djelatnik, a ujedno i povjesničar-istraživač, Krizman je brzo uočio što za istraživanje znanstvenih obrada znači pristupačan dokument. Zato je znatan dio svoje djelatnosti posvetio objavljivanju nepoznatog dokumentarnog materijala. Njegovim marom pojavila se zbirka nepoznatog dokumentarnog materijala. Njegovim marom pojavila se zbirka *Zapisi delegacije Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca na Pariškoj mirovnoj konferenciji* (u suradnji s Bogumilom Hrabakom), zatim dva sveska *Grade o stvaranju jugoslavenske države* (1964., u suradnji s Dragoslavom Jankovićem), dva sveska *Korespondencije Stjepana Radića*, s opsežnim uvodnom studijom u svakom svesku pod naslovom »Stjepan Radić, život – misao – djelo«, i *Jugoslavenske vlade u izbjeglištvu 1941.–1943.* (1981.)

Proširujući svoja istraživanja na međuratno razdoblje i drugi svjetski rat Krizman je napisao vrlo velik broj rasprava o političkim događanjima i akcijama pojedinih političara, a potom i nekoliko zapaženih knjiga kao što su *Vanjska politika jugoslavenske države 1918.–1941.* (1975.), *Raspad Austro-Ugarske Monarhije i stvaranje jugoslavenske države* (1977.), te opsežna tetralogija o ustaškom pokretu i NDH: *Pavelić i ustaše* (1978.), *Pavelić između Hitlera i Mussolinija* (1980.), *Ustaše i Treći Reich*, sv. 1, 2. (1983.), *Pavelić u bjekstvu* (1986.). Njegova posljednja knjiga je *Hrvatska u prvom svjetskom ratu – hrvatsko-srpski politički odnosi* (1989.). Posebnu pozornost šire javnosti pobudile su knjige o ustaškom pokretu i NDH, u kojima je obradena ustaška komponenta hrvatske politike od Pavelićeva odlaska u emigraciju do sloma NDH i druge emigracije. Te su knjige objavljene u vrijeme kada je ta tema bila gotovo na indeksu. S mnogo upornosti Krizman je tragao za građom o NDH u domaćim i stranim arhivima, da bi rekonstruirao zbivanja i prikazao udio pojedinih ličnosti u njima.

Za potrebe pravnih studija Krizman je pripremio za tisak, preradio i dopunio skripta prof. Konstantina Bastaića *Opća historija države i prava – pregled razvitka*, koja su objavljena uz naznaku oba autora (1965.). Suradivao je i u pripremanju za objavljivanje knjige Jacoba B. Hoptnera *Jugoslavija u krizi 1934.–1941.* (1973.), za koju je napisao opširan predgovor na 45 kartice, te knjige Save N. Kosanovića *Jugoslavija – bila je osuđena na smrt* (1984.), u kojoj je na 145 stranica obradio Kosanovićevu političku djelatnost od početka

do smrti. Pripremio je i ponovljeno izdanje Pribičevićeve knjige *Diktatura kralja Aleksandra* (1990.), kojoj je napisao Pogovor pod naslovom *Skica za biografiju Svetozara Pribičevića*.

Generacije studenata Pravnog fakulteta, kao i nastavnici povijesti kojima je predavao na stručnim seminarima, pamtit će Krizmana kao predavača s živopisnim predočavanjem znanstvenih rezultata i kao znanstvenika s izoštranim smislom za usmenu sistematizaciju složene povijesne problematike. No, Krizman je svojim sadržajnim nastupima istodobno dostojno zastupao našu historiografiju i na mnogim međunarodnim znanstvenim skupovima, gdje je potvrđivao svoju europsku širinu i poznavanje dometa inozemnih istraživača o problemima kojima se bavio, posebno o krizi Austro-Ugarske monarhije, te odnosima zaračenih tabora u oba svjetska rata.

Bogdan Krizman je iza sebe ostavio impozantan historiografski opus od 25 knjiga i 159 rasprava na hrvatskom i stranim jezicima. Njegov cjelokupni historiografski rad nosi biljeg njegove arhivske etape. Naime, radeći nekoliko godina u arhivu on je neprekidno dolazio u dodir s najrazličitijim neiskorištenim, ali vrijednim izvornim materijalom, pa je već svoje prve radove opsežno snabdjevao ne samo pozivanjem na arhivske fondove, koje je koristio, nego i opširnim citiranjem samih dokumenata. Taj je obrazac primjenjivao i kasnije kada je na temelju prikupljenog izvornog materijala (a prikupljao ga je u brojnim domaćim i stranim arhivima) pristupio pisanju svojih knjiga. U nastojanju da što uvjerljivije predoči čitatelju određene povijesne situacije i aktivnost pojedinih ličnosti, da dade što autentičniji prikaz povijesnog događanja, Krizman je često pribjegavao uključivanju u tekst kompletnih izvještaja, zapisnika, pisama, proglasa, objava, brzobjava itd. Tako komponirani tekst postao je prepoznatljiv model Krizmanova historiografskog djela. Na njemu svojstven način on tako reljefno oslikava situacije i atmosferu vremena, portretira pojedine ličnosti, iscertava aktere povijesne radnje, predočava opća raspoloženja i zakulisane zahvate i tako upozorava na složene procese povijesnog razvoja. Time, što je – bilo u zbirkama izvorne građe, bilo u svojim monografijama – objelodanio vrijednu i nezaobilaznu dokumentaciju, do koje bismo inače teško došli, posebno do one iz stranih arhiva, Krizman je upravo značajno zadužio hrvatsku historiografiju. No, njegovi radovi nisu samo građa. Oni u sebi sadrže bitna istraživačko-znanstvena svojstva i neosporno predstavljaju trajnu znanstvenu vrijednost. Brojen Krizmanove rasprave i knjige sa snabdjevenošću izvornim dokumentima čine ujedno i neophodnu podlogu i sigurno polazište za svaku daljnju znanstvenu obradu. Po tim obilježjima svoje bogate bibliografije, kao i po svim svojim ostalim aktivnostima, Bogdan Krizman je postao značajno ime hrvatske historiografije.

Hrvoje Matković